

HANNU SOIKKANEN: *Sosialismin tulo Suomeen. Ensimmäisiin yksikamarisen eduskunnan vaaleihin asti.* (Akat. väitöskirja, Turku 1961) WSOY. Porvoo 1961. 448 sivua.

Koko 1890-luvun voi Suomen sekä suomalaisen että ruotsalaisen puolueen lehdistössä erottaa asteittain kasvavan pelon sosialistisen ideologian taholta uhkaavasta hyökkäyksestä, jonka vahingollisuutta vanhat kielipoliittiset puolueet pitivät selviönä. Torjuntatieteluun ryhdyttiin eri poliittisten ryhmittymien keskuudessa eri keinoin: milloin käpristyen vanhan kansallisuusideologian mukaiseen puoluejakautumiseen ainoana autuaaksi tekeväenä, milloin haaveillen vanhan patriarkallisen yhteiskunnan palauttamismahdollisuuksista tukahduttamalla kaikki oppositio, milloin taas pyrkien mahdollisimman pitkälle allianssiin nousevan työväenliikkeen kanssa, jotta sen radikalisoituminen voitaisiin välttää. Kaikki turhaan! Sosialismi »tuli, näki ja voitti», vieläpä niin, että ensimmäisten yksikamarisen eduskunnan vaalien jälkeen Suomen sosialidemokraattinen puolue oli suhteellisesti Euroopan suurin.

Jo tämä raisu voittokulku — jatkokehityksestä sitten puhumattakaan — oikeuttaa pitämään sosialistisen ideologian kehittymistä ja leviämistä eräänä Suomen viime vuosisatojen vaihteen historian polttavimpana kysymyksenä. Kun kuitenkin aina nykypäiviin asti puoluepoliittinen argumentointi usein on tapahtunut juuri noiden aikojen tapahtumiin pitäytyen, on luonnollista, että historiallisessa mielessä objektiivista selitystä on saatu kauan odottaa. Sitä ilahduttavampaa on todeta, että tohtori Hannu Soikkanen on väitöskirjassaan uskaltanut tarttua »härkää sarvista» ja selvittää poliittisen aatehistorian näkökulmasta, miten sosialismi Suomeen pesiytyi, minkälaiden kehitysvaiheiden kautta sen ideologinen kypsyminen tapahtui ja minkälainen tausta teki ymmärrettäväksi sen muodostumisen tarttuvaksi ja voittavaksi, massoihin vetoavaksi poliittiseksi ohjelmaksi.

Soikkasen teoksen punaisena lankana on aktiivisten poliittisten työväenjohtajien ideologian muuttuminen asteittain kohti ortodoxista marxilaisuutta ja toisaalta tämän ideologian leviäminen itse kentällä. Hän osoittaa, kuinka tie kulki »kiltin» wrightiläisen kauden sosiaaliliberaalisten kehotushuutojen kautta ärsyyntyneeksi sorretun aseman emotionaaliseksi mieltämiseksi työväenpuolueen perustamisvaiheessa, jolloin poliittinen reformi-

ohjelma perusteltiin nimen omaan eettisin argumentein. Askel askeleelta kuitenkin liu'utettiin psykologisista »ihmisten itsekkyyks», ja »rikkaiden omanvoitonpyynti»-selityksistä puhtaasti marxilaiseen terminologiaan tuotantotavan soveltumattomuudesta ja alettiin nähdä kehityksen determinoidusti tapahtuva, poliittisiin kompromisseihin soveltumaton kulku Forssan kokoukseen kypsyttäessä. Viimeisenä, vaikeasti omaksuttavana, mutta sitä ehdottomammin tapahtuvana oli sitten fyysisen väkivallan hyväksyminen luokkataistelun keinoksi suurlakon myrskyissä.

Nautittavalla taituruudella Soikkanen yllämainitun kehityksen analysoi taustassaan. Hän ei tyydy konventionaaliseen selitykseen työväestön taloudellisten olojen vaikeudesta, vaan päinvastoin osoittaa tapahtuneen elintason nousun rinnan työväenliikkeen radikalisoitumisen kanssa. Hän ei edes tyydy vain selvittämään niitä ulkolaisia kanavia, joista työväen johtavat poliitikot saivat virikkeensä, vaan hän pyrkii yksityiskohtaisesti osoittamaan, kuinka Suomen poliittinen ja yhteiskunnallinen kehitys aivan kuin tarjosi työväen poliittisille johtajille aineistoa silloin, kun vanha katsomusjärjestelmä oli murrettava ja marxilaisuuden oikeus todistettava. Ennen kaikkea hän silloin osoittaa, kuinka olosuhteet nostattivat rohkeutta ja halua kapinoida patriarkallista yhteiskuntajärjestystä vastaan. Tottelevaisuus ja osaansa tyytyminen olivat oppeja, jotka jo 1890-luvulla oli tuomittu hautaansa. Maan taloudellisen rakenteen muuttumisesta aiheutunut työnantaja-työntekijä-luokan tiedostuminen ja painottuminen kaikkialla — myös maaseudulla — sekä työllisyyden ja elintason nousu olivat jo sinänsä omiaan sekä kasvattamaan tietoisuutta yhteenkuuluvasta ryhmästä että rohkeutta riistäytymään irti holhouksesta ja koettamaan omien siipien kantavuutta. On myös otettava huomioon, että raju kielitaistelu oli omalta osaltaan kasvattanut tietoisuutta yhteiskunnan mahdollisista vääryyksistä ja kehottanut vääryyksien korjaamiseen omin voimin. 1896-lakkoajon yhteydessä kävi jo selville, että juopa oli laajentunut uhkaavaksi kuiluksi nimen omaan katsomuksellisessa suhteessa. Lakko, joka vielä vastakkaisella puolella katsottiin luonteeltaan kriminalistiseksi, nähtiin lakkolaisten keskuudessa jo yhtä oikeutettuna taisteluvälineenä kuin konsanaan kieli- puolueiden hyökkäykset valtiopäivillä.

Aivan erikoisesti Soikkanen sitten painottaa sortokauden vaikutusta vanhojen katsomusten murtajana. Passiivisen vastarinnan periaatteiden valossa oli helppo havaita, kuinka esivaltakin saattaa menetellä väärin ja kuinka tottelemattomuus sitä vastaan oli oikeutettua. Voisi tietenkin tällöin kysyä, miksi ei samalla passiivisen vastarinnan hyväksymän menettelytavan perustelu iskostanut lain pyhyyttä ja loukkaamattomuutta mieliin, mutta selityksenä on silloin puolestaan myöntäväisyysuuntauksen teroittama vakaumus »voiman oikeudesta», joka oli omiaan luomaan käsitystä moraalien relatiivisuudesta. Vieläkin näitä kiitollisemmin vaikutti tietysti aktivistien väkivallan teille lähtenyt menettely, jota sosialistien piirissä useinkin käytettiin perusteluna. Siten siis sosialististen katsomusten varttuminen aivan kuin imi voimaa sortokauden poliittisten menettelytapojen tiedottomista, vanhaa yhteiskuntaa hajoittavista piirteistä.

Ortodoxiseen marxilaisuuteen johtavalla tiellä osoittaa Soikkanen katsomuksellisessa suhteessa itsepäisimmän pidätteleväksi paadeksi uskonnon. Hän toteaa, kuinka kirkon vanhaluterilainen siipi, joka muutenkin melkein »siili- asemassa» joutui taistelemaan ajan monelta taholta tulevia hyökkäyksiä vastaan, jo melko varhaisessa vaiheessa menetti taistelun. Kuitenkin kansaan juurtunut kristinusko pakotti hyvin pitkään marxilaisetkin johtajat allianssiin uskonnon kanssa. Kristinusko ja sosialismi julistettiin keskenään ristiriidattomiksi ja kirkon opin sosialismiin soveltumattomia kohtia pidettiin kirkon ja papiston etupyyteiden vuoksi syntyneinä vääristeltyinä tulkintoina. Näin vasta suurlakon jälkeen, jolloin joukkovoima oli konkreettisesti osoittanut vievänsä voittoon, uskallettiin ottaa viimeinen askel ja julkisesti tunnustaa marxilainen ateismi.

Luultavasti vaikeinta on historian tutkimuksen keinoin osoittaa, miten varsinainen kannattajajoukko mieltää poliittisen aatteen, jonka perustana useinkin on sangen kehittyntä teoreettista ajattelukykyä vaativa filosofinen rakennelma. Myöskin Soikkaselle tämä on ollut ylivoimaista. Hän kyllä taitavasti esittää ne kanavat, joita pitkin sosialismi levisi ja analysoi tarkkaan lehdistön, kirjallisuuden ja agitaation kasvun sekä terminologian muuttumisen, vieläpä hahmottelee ne erilaiset miljöövaikutukset, jotka erityyppisissä asutuskeskuksissa olivat varteenotettavia sosialismin leviämisen suhteen. Mutta sitenkin jää avoimeksi kysymys, mikä oli tavallisen sosialidemokraattisen äänestäjän pohjimmainen motiivi: todella oikeaoppinen marxilainen ajattelutapako, vai puhtaat konkreettiset reformivaatimukset. Tämä on kuitenkin sangen ymmärrettävää, sillä historian tutkimukselle lienee tämäntapaiselle kartoittamiselle mahdollisuuksia vain silloin, kun johdon ja kannattajajoukon välille syntyy konfliktitilanne, joka paljastaa piilevän periaatteiden erilaisuuden. Tällaista konfliktia ei sosialismin levitessä syntynyt, sillä johto otti tarkkaan huomioon kannattajiensa kehitystason ja käytti kieltä, joka oli työväestön omaa. Kun Soikkanen painottaa sosialismin omaksumiselle merkittävänä sitä, että kannattajajoukkoja ei tarvinnut käännättää joistain muista poliittisista opeista, näyttää johdon menettely tässä suhteessa erikoisen huomionarvoiselta. Suomalaisen puolueen lehtiä kyllä levisi varsinkin maatalousympäristössä elävän työväestön keskuuteen, mutta niiden kieli oli erilaista, usein filosofisesti perustelevaa, akateemisella tasolla tapahtuvaa väitteilyä, joka ei tavoittanut tätä lukijakuntaa. Siten oikeastaan kaikki työväestölle ymmärrettävä ja demagogisesti vaikuttava tuli työväenlehtien taholta ja lankesi tuoreeseen, muokkaamattomaan maaperään.

Konfliktitilanne syntyi johtajien välille ja sangen mielenkiintoisesti Soikkanen selvittelee niitä ristiriitoja, jotka syntyivät Valppaan ja Mäkelinin linjojen kesken. Kuitenkin tässä yhteydessä kohoaa erikoisen häiritseväksi esiin puute, joka on tutkimukselle ominainen pitkin matkaa. Soikkanen käsittelee työväenliikettä ja sosiaalidemokraatteja eräänlaisessa tyhjiössä, muiden puolueiden reagoineista eristettynä. Vaikka tutkimuksen pääpaino on sosialistisen katsomuksen omaksumisessa eikä konkreettisesti poliittisessä toiminnassa, on selvää, että näitä katsomuksia oli tärkeänä tekijänä muovaamassa myös toisten puolueiden reagointi. Erikoisen selvästi tämän voi olettaa tulevan ilmi Valppaan ja Mäkelinin johtovaltataistelussa, jonka konkreettisen taustan loi Venäjän-poliittinen menettelytapavaatimus.

Soikkasen väitöskirja ei ole ainoastaan valtavan työn tulos. Sen läpikäyvässä piirteessä on samalla luotettava tutkijan ote, jossa metsää ei koskaan ole uhrattu puiden kustannuksella, ja terävät loogiset johtopäätökset. Myös metodisesti se on yleensä — joitain liian rohkeita yksityisesimerkeistä tehtyjä yleistyksiä lukuunottamatta — moitteetonta työtä. Teos lujittaa vankasti uudemman poliittisen historiamme tutkimusta ja sen merkitys ulottuu laajemmaltikin kuin vain historian tutkimuksen piiriin.

*Pirkko Rommi*